

Högskolan
Kristianstad

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-250 30 00
www.hkr.se

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Förskolläraryxamen
HT 2022
Fakulteten för lärarutbildning

Alternativa kommunikationssätt i förskolan

En kvalitativ intervjustudie av
förskollärares uppfattning av
alternativa kommunikationssätt

Anna Persson Pedersen och Sofie Persson

Författare

Anna Persson Pedersen och Sofie Persson

Titel

Alternativa kommunikationssätt i förskolan- En kvalitativ intervjustudie av
förskollärares uppfattning av alternativa kommunikationssätt

Engelsk titel

Alternative ways of communication in preschool- A qualitative interviewstudy of
preschool teachers perception of alternative ways of communication

Handledare

Katarina Johansson

Examinator

Maria Rosberg

Bedömande lärare

Kathe Ottosson

Sammanfattning

Studiens inriktning har sitt ursprung i förskollärares nyttjande av alternativa kommunikationssätt. Syftet med studien är att undersöka förskollärares varierade uppfattningar av alternativa kommunikationssätt i förskolan. Vi vill ta reda på vilka uppfattningar förskollärare har om stöd i kommunikationen, utöver det verbala språket. Eftersom alla barn inte har förmåga att uttrycka sig via ord kan alternativa kommunikationssätt vara en möjlighet. Undersökningen är en kvalitativ studie, empiri samlas in genom semistrukturerade intervjuer med förskollärare ute i verksamheten. Som metodansats används fenomenografi. Vi kopplar vårt ämne med det sociokulturella perspektivet där interaktion och samspel med andra människor har stor betydelse för lärandet. Resultatet av studien visar att alla de intervjuade förskollärarna arbetar med alternativa kommunikationssätt. Störst är TAKK och bildstöd men kroppsspråk och mimik anses också betydelsefullt i kommunikationen. Frekvensen av användandet är olika, men samtliga förskollärare som deltog i studien ser fördelar med alternativa kommunikationssätt och anser att alternativ kommunikation bidrar till att inkludera alla barn.

Ämnesord

Förskola, förskollärare, sociokulturellt perspektiv, alternativa kommunikationssätt, fenomenografi.

Author

Anna Persson Pedersen och Sofie Persson

Title

Alternativa kommunikationssätt i förskolan- En kvalitativ intervjustudie av förskollärares uppfattning av alternativa kommunikationssätt

Förord

Efter sju terminer på högskolan i Kristianstad, Förskolläraryrket, har vi nu skrivit vårt examensarbete. Det har varit intensiva men också roliga terminer. Vi vill tacka våra nära och kära för allt stöd som vi har fått. Vi vill även tacka våra kurskamrater för all värdefull feedback.

Vi vill också tacka varandra för ett bra samarbete. Vi har skrattat och gråtit tillsammans, och peppat varandra under hela processen.

Till sist vill vi tacka de förskollärare som har ställt upp och tagit sig tid att intervjuas, utan er hade det inte blivit den studie det blev.

Kristianstad 2022

Anna Persson Pedersen och Sofie Persson

Innehållsförteckning

Förord	
1. Inledning	7
1.1. Bakgrund	7
1.2. Syfte och frågeställning	8
1.3. Begreppsdefinition	8
1.4. Studiens disposition	9
2. Styrdokument	11
3. Forskning och litteratur inom området	12
3.1. Vetenskaplig forskning	12
3.2. Litteraturgenomgång	13
4. Teoretiska utgångspunkter	15
4.1. Sociokulturellt perspektiv	15
4.1.1. Proximal utvecklingszon	16
4.1.2. Mediering och interaktion	16
4.2. Fenomenografisk ansats	17
5. Metod	18
5.1. Kvalitativ metod	18
5.2. Intervjuer	18
5.3. Urval	19
5.4. Genomförande	20
5.5. Etiska överväganden	20
6. Bearbetning och analys av data	22
6.1. Kategorisering	22
7. Redovisning av resultat	24
7.1. Förskolläraernas kännedom och erfarenheter	24

7.2. Verktyg för att stödja i kommunikationen	25
7.3. Betydelsen av att använda kroppsspråk	26
7.4. Situationer där alternativ kommunikation används	27
7.5. Förstärkning av kommunikationen	29
7.6. Inkludering av alla barn	30
7.7. Fördelar och nackdelar	30
8. Analys av resultat	32
8.1. Variation av uppfattningar av stöd	32
8.2. Variation av uppfattningar av mediering och interaktion	33
9. Diskussion och metoddiskussion	35
9.1. Förskollärarnas beskrivningar av verktyg och miljö	35
9.2. Förskollärares inkluderande förhållningssätt	37
9.3. Metoddiskussion	39
10. Studiens slutsat och vidare forskning inom området	40
10.1. Resultatets konsekvenser för yrkesrollen	40
10.2. Förslag på framtida forskning	41
10.3. Egna reflektioner	42
Referenslista	43
Bilagor	46

1. Inledning

Vi är två förskollärestudenter som går vår sista termin på Förskolläraryrket. Under vår utbildning har vi stött på alternativ kommunikation när vi varit ute i verksamheten på olika uppdrag. Det vi har sett är att kroppsspråk, mimik och tecken med händerna kan fungera som ett komplement till det verbala språket. Vi menar därmed att genom stöd kan det talade språket förstärkas. Vi har ett stort intresse för alternativ kommunikation och vill därför fördjupa oss i ämnet utifrån förskollärares perspektiv. Det vi vill ta reda på är vilka uppfattningar förskollärare har när det kommer till alternativ kommunikation för alla barn. I läroplanen för förskolan (2018) uttrycks det att utbildningen i förskolan ska vara likvärdig och ska ta hänsyn till barnens olika förutsättningar och behov, samt anpassas efter varje barn i förskolan (Skolverket 2018). Alla barn har rätt att få undervisning och alla barn ska erbjudas en acceptabel utbildningsnivå (Svenska Unesco-rådet 2006). Vi har utifrån ovanstående uppmärksammat att innebörden av alternativ kommunikation uppfattas delvis olika bland förskollärare ute i verksamheten. I läroplanen för förskolan (2018) står det:

Förskolan ska särskilt uppmärksamma barn som av olika anledningar behöver mer ledning och stimulans eller särskilt stöd. Alla barn ska få en utbildning som är utformad och anpassad så att de utvecklas så långt som möjligt. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans ska få detta utformat utifrån sina egna behov och förutsättningar (Skolverket 2018, s. 6).

Citatet styrker valet av vårt ämne. Vi anser att citatet följer den riktning som vi vill åt men även att det ska gälla alla barn. Med förhoppning att denna studie kan bidra till att väcka ett intresse och även ge större kunskap om alternativa kommunikationssätt.

1.1. Bakgrund

Begreppet kommunikation är återkommande i denna studie och innebär i detta fall samspel mellan människor. De barn som upplevs ha det svårare med det verbala språket kan känna sig utanför eller känna att de inte passar in i någon gemenskap. Heide (2019) uttalar sig om att förskollärares förhållningssätt samt kompletterande bildstöd eller andra alternativa stöd för varje enskilt barn, utifrån deras förutsättningar, kan ha en betydande roll för barns förståelse på sin egen förmåga. Håland Anveden (2020) förmedlar att

kroppsspråket har en större del än orden när människor kommunicerar, genom gester och mimik signaleras attityder och känslor (ibid). Andra sätt för att stärka kommunikationen mellan människor är att använda alternativ kommunikation som stöd. Alternativ kommunikation (AKK) står för olika typer av stöd som används för att förstärka kommunikationen. Det kan till exempel vara bildstöd eller tecken med händerna. Ett sätt att arbeta med AKK är att använda TAKK, vilket innebär tecken som alternativ kommunikation. Därmed kan AKK ses som ett stöd för att både bygga och komplettera språket och i vissa situationer även underlätta språkförståelsen (Tisell 2009). Sandström, Stier och Nilsson (2014) uttrycker att många barn har koncentrationssvårigheter, ångslan eller olika tal- och språksvårigheter, men dessa barn har sällan några diagnoser, vilket kan göra det svårt för dem att få hjälp. Om förskollärarna inte fångar upp barn i behov av stöd och förebygger för kommande skolår kan det bli problematiskt, både för barnet själv, men det kan också orsaka problem i samhället (ibid).

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet är att undersöka förskollärares uppfattningar av alternativa kommunikationssätt i förskolan. Studiens frågeställning är följande:

Vilka uppfattningar har förskollärare av alternativ kommunikation?

1.3. Begreppsdefinition

Följande avsnitt innehåller begrepp som är återkommande i denna studie, med förklaringar från stöd av olika författare.

TAKK

Tecken som alternativ kommunikation (TAKK) nyttjas som en förstärkning av ord, där teckenkommunikation med händerna används för det viktigaste ordet i en mening, till skillnad från teckenspråk där alla ord tecknas. Eriksson (2016) beskriver TAKK som ett kommunikationssätt för att stödja den muntliga kommunikationen och kan bli en språngbräda till det talade språket, samt ett stöd för barn att uttrycka sig.

Kroppsspråk och mimik

Håland Anveden (2020) beskriver kommunikation som en överföring av information, oavsett hur det sker. Det kan ske via tal, bilder eller tecken. Vidare uttrycker författaren om olika sätt som barn kan kommunicera på, utan att använda ord. Det första är kroppsspråket, där barnen pekar på saker och visar med kroppsspråket att de till exempel vill ha en leksak. Barn kan också använda ljud, mimik och gester. För att bli förstådda i en kommunikation kan barn härma omgivningen eller göra utrop med varierad styrka i rösten (ibid).

Bildstöd

Genom att förskollärare använder sig av bildstöd i samband med samtal med barnen kan möjligheten för förståelse öka. På detta sätt kan förskollärare förtydliga abstrakta samtal och samtidigt höja det mest centrala i det som ska förmedlas (Heide 2019). För barn som har svårigheter med det talande språket, kan bildstöd underlätta förståelsen. Bildstöd kan således användas mer konkret samtidigt som en vuxen talar. Bildstöd kan även underlätta för det dagliga schemat på förskolan för att på så sätt få en tidsuppfattning och samtidigt en insikt för tid. Med hjälp av bildstöd kan saker visualiseras för att barnen lättare ska förstå vad de ska göra, till exempel när de ska rengöra sina händer före och efter måltid (ibid).

Förskollärare och pedagoger

Förskollärare är ett återkommande begrepp i studien och innebär utbildade förskollärare. När begreppet pedagoger förekommer i studien är syftet att involvera förskollärare, barnskötare, vikarier samt specialpedagoger.

1.4 Studiens disposition

I inledningen presenteras bakgrund till ämnet och relevanta styrdokument, sedan följer syftet till studien med frågeställning. Därefter presenteras tidigare forskning och litteraturgenomgång samt teoretiskt perspektiv som beskriver det sociokulturella perspektivet och fenomenografisk teori. Nästa del beskriver valet av metod, urval, etiska ställningstagande, genomförande, bearbetning och analys av insamlat material. Vidare

redovisas resultatet av insamlad empiri och sammanfattande analys av resultatet, där det sociokulturella perspektivet och dess begrepp sätts i sammanhang med resultatet. Sedan följer en diskussion där tidigare forskning och resultatet sätts mot varandra. I den avslutande delen redogörs konsekvenser för yrkesrollen samt förslag kring vidare forskning och egna reflektioner.

2. Styrdokument

I förskolans läroplan (Skolverket 2018) uttalas det om att språk, lärande, samt identitetsutveckling hör ihop och att förskolan bör lägga fokus på barns språkutveckling. Barns rätt att få göra sig hörda kopplas till barnkonvention (SFS 2018:1197) och artikel 12 samt 13 som handlar om att alla barn har rätt att uttrycka sig. För att kunna uttrycka sig behövs ett kommunikationssätt. I läroplanen (Skolverket 2018) beskriver att utbildningen ska ge barn förutsättningar att kunna kommunicera. I förskolan läggs grunden till att barn på sikt tillägnar sig kunskaper som alla i samhället behöver (Skolverket 2018). Barns utveckling av samspel kan stödjas med hjälp av bildstöd. Barnen kan bli mer medvetna och få en bredare förståelse för hur andras tankar och känslor gentemot sina egna påverkar varandra. I läroplanen står det att “Utbildningen ska ge barnen möjlighet att utveckla sin förmåga till empati och omtanke om andra genom att uppmuntra och stärka deras medkänsla och inlevelse i andra människors situation” (Skolverket 2018, s. 5).

Med följande citat påvisas att förskollärare ska ha ett inkluderande förhållningssätt. “Förskollärare ska ansvara för att aktivt inkludera jämställdhetsperspektiv så att alla barn får likvärdiga möjligheter till utvidgade perspektiv och val [...]” (Skolverket 2018, s. 12). Inkludering innebär att förstå att alla barn är lika mycket värda, som det uttrycks i artikel två i barnkonventionen har alla barn samma rättigheter (SFS 2018:1197). Alla barn ska inkluderas, oavsett om de till exempel har en kommunikationssvårighet eller ej. Vidare står det skrivet i Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet 2006) att alla barn har rätt till undervisning för att uppnå och hålla en god utbildningsnivå.

3. Forskning och litteratur inom området

I följande avsnitt presenteras vetenskapliga artiklar och litteratur som ligger till grund för studien. Litteratur kopplas in då den tidigare forskning som presenteras fokuserar mer på barns perspektiv och mindre på förskollärare.

3.1. Vetenskaplig forskning

Cologon och Mevawalla (2018) har i sin forskning undersökt ämnesord för olika tecken. Deras forskning omfattade en stor grupp förskollärare i Australien som fick i uppdrag att använda sig av alternativa kommunikationsmetoder på förskolorna. Forskarna poängterade i sin studie att hjälpmedel, som teckenstöd, underlättade för barnen att känna en tillhörighet. Resultatet visade att deltagarna ansåg att alternativa kommunikationssätt bidrar till inkludering. Alla som verkar inom förskolans verksamhet bör se till att få rätt verktyg och hjälpmedel för att få alla barn att känna en tillhörighet och inkludering. Jonsson (2016) har i sin studie analyserat hur förskollärares sätt att kommunicera med de yngsta barnen i förskolan bidrar till villkor för barns lärande. Forskaren beskriver att resultaten visade, att om ett brett kommunikationssätt används av pedagogerna, gynnar det förutsättningarna att gemensamt med barnen vidga innehållet i kommunikationen. Vidare uttalar sig forskaren om att vägledande samspel, som kommunikation, bygger på ett förhållningssätt där empati, lyhördhet och ömsesidighet utgör en medveten pedagogik. Jonsson (2016) beskriver i sin studie, att inom utvecklingspedagogiken understryks det att barns möjlighet till lärande sker genom delaktighet och genom att barnen får möjlighet att reflektera tillsammans med en pedagog eller sina kompisar. Undersökningen redovisade internationella studier som visar på att lärares erfarenheter och kunskaper har stor betydelse för barns möjlighet till egna uttryck (ibid). Mitchiner, Batamula och Kite (2018) har forskat om olika tillvägagångssätt som stödjer barns sätt att uttrycka sig på. De skriver om en princip som kallas "barnens hundra språk". De hundra språken beskriver forskarna som uttryck som inkluderar att skriva, prata och använda tecken. Forskarna har genom etnografiska studiemetoder observerat barn i två olika skolor i Italien som använder Reggio Emilia-metoden för tidig barndomsutbildning. Emilia-metoden beskriver forskarna som en övergripande princip där små barn har potential att själva få

undersöka världen. Det innebär att visa barnen att det inte bara finns ett sätt att uppfatta saker. Mitchiner, Batamula och Kite (2018) trycker på att deras studieresultat är värdefulla, eftersom de ger en förståelse i varför vissa skolor väljer just Reggio Emilia-metoden när de ska arbeta med barns olika kommunikationssätt.

Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) uttalar sig om i sin studie att en inkluderande undervisning ska innefatta alla barn, oavsett funktionsnedsättning eller särskilda pedagogiska behov. Det handlar om inkludering i leken, i rutiner och andra pedagogiska aktiviteter. Alla barn har mänskliga rättigheter och ska få känna en social tillhörighet. Barn som är i behov av kommunikationsstöd behöver förskollärare i sin närhet som kan se till att behovet blir uppfyllt. Forskarna förmedlar att alla barn ska känna att de trivs, samt kunna delta i aktiviteter med övriga gruppen.

3.2. Litteraturgenomgång

Mycket av människans kommunikation handlar om att använda den egna kroppen och göra gester och mimik i samband med att uttrycka verbala ord. För de med kommunikationssvårigheter kan kommunikation te sig annorlunda. Heister Trygg och Andersson (2009) uttalar sig om att de kommunikationsmöjligheter som finns, ska tas till vara på och utvecklas. Detta för att kunna skapa så goda förutsättningar som möjligt för kommunikation med alla människor. Tonér (2016) uttalar sig om att kommunikation förekommer under hela dagen i förskolan. Förskollärare ska ge barn möjligheter att få använda alla sina sinnen för att kunna kommunicera, till exempel genom kroppsspråk, tecken med händerna, med bilder eller mimik. Heister Trygg (2012) beskriver att samspel mellan de som kommunicerar är betydande. Barn behöver stöd och den som samspelar med barnet ska se det enskilda barnets svårighet och se till att rätt medel används.

Alternativ kommunikation, som TAKK, har en fördel där det inte krävs några andra hjälpmedel mer än händerna (Tonér 2016). Det kan fungera som ett verktyg för barn i syfte att utveckla språket. Vid användning av tecken med händerna, som kompletterande stöd, ges barn en möjlighet att både *höra* och *se* språket. Teckenstöd vid tal fyller även en funktion i form av närvaro, som innebär att alla barn ges möjlighet att få delta i olika konversationer (Tisell 2009). Inkludering innebär trygghet och Håland Anveden (2020)

redogör att trygghet i förskolan innebär att varje barngrupp är sammansatt och anpassad efter barnens behov, där alla barn får känna sig sedda, hörda och inkluderade. Teckenstöd som TAKK, kan användas vid flera olika tillfällen och målgrupper, till exempel som stöd för de barn som inte talar alls eller har defekt tal. Genom att använda sig av denna metod får alla barn möjlighet att kommunicera och få en chans att göra sig förstådda, vilket medför att mötet med andra barn samt förskollärare blir bättre (Elyoussoufi 2018). Håland Anveden (2020) poängterar att förskolans verksamhet har en stor betydelse för barns fortsatta framgång i grundskolan. Författaren menar att den värdegrund barn får med sig från förskolan, i stor omfattning, kommer påverka den kommande skoltiden.

4. Teoretiska utgångspunkter

Nedan presenteras det sociokulturella perspektivet som teori samt tillhörande relevanta begrepp. Mediering, interaktion, samspel och proximal utvecklingszon är begrepp som sätts i samband med resultat och analys. Fenomenografi är metodansatsen men även en teori för studien där förskollärares uppfattningar av alternativa kommunikationssätt studeras.

4.1. Sociokulturellt perspektiv

Det sociokulturella perspektivet kopplas till analysen i relation med studiens resultat där interaktion och samspel med andra människor har stor betydelse för lärandet. Inom det sociokulturella perspektivet talas det om språket som en förutsättning för att utveckla och strukturera sitt tänkande. Språkets utveckling sker inte av sig självt utan utvecklas i interaktion med andra. Barn lär av varandra och får kunskap utifrån olika miljöer (Säljö 2015). Författaren beskriver också lärmiljöns betydelse för människor i interaktion med andra människor. Samtidigt menar han att språket är människans redskap för att visa sina egna tankar och syften, men att språket också ska användas för att tillvarata sina medmänniskors tankar och föreställningar. I en omgivning med samspel formas barn där de lär sig att styra sin kropp, prata med andra och forma sin identitet (ibid). Interaktion kan enkelt beskrivas som “[...]en ömsesidig påverkan genom individers handlingar” (Nettelbladt 2013, s. 17). Redan vid födseln kan barn kommunicera och interagera med andra (Säljö 2015). Wedin (2017) uttalar sig om att barn föds med en viss förmåga att själva skapa språk, men att i samspel med andra gynnas deras språkutveckling. “Det lilla barnet uttrycker sig med hjälp av den vuxne, eller någon som är mer erfaren [...]” (Wedin 2017, s. 39). En historisk teoretiker inom det sociokulturella perspektivet var Lev Vygotskij och han förmedlade att människan är social. Det innebär att lärande och utveckling samverkar, inte bara genom hjärnan, utan det formas även i sociala och kulturella sammanhang. Vygotskij ansåg att språket i relation till tankar var en ståndpunkt i interaktioner med barn med olika funktionsnedläggningar (Nettelbladt 2013).

4.1.1. Proximal utvecklingszon

Vygotskij beskrev att barn utvecklar sitt språk i interaktion med andra. I samspel med andra kan barns kunskaper utökas med personer som kan lite mer än dem själva (Wedin 2017). Den proximala utvecklingszonen är ett begrepp inom det sociokulturella. Det handlar just om vad ett barn kan själv utan någon hjälp och vad barnet kan men med hjälp av andra, samt vad barnet ännu inte kan men som är potentiellt framtida kunnande (Strandberg 2017). Dock anser Vygotskij (se i Elfström, Nilsson, Sterner & Wehner-Godée 2014) att barn måste vara villiga att samarbeta för att det ska vara möjligt att uppnå ett nytt stadium i den proximala utvecklingszonen.

Den proximala utvecklingszonen kan också beskrivas som att de kunskaper ett barn behöver finns i närheten av det som barnet redan behärskar, precis utanför egen uppnådd zon. Att förstå den proximala utvecklingszonen handlar om att förstå vad det är som barnet behöver stöd i för att klara just det som barnet behöver hjälp med (Strandberg 2017). Förskollärare kan se den proximala utvecklingszonen som ett verktyg, som visar varje individs utveckling. Utifrån det sociokulturella och den proximala utvecklingszonen påvisas hur barn löser en del problem själva och en del i samspel med andra. Barn kan utvecklas genom samspel och ta sig till en ny nivå som barnet i annat fall inte hade klarat själv (ibid). Det är också betydelsefullt att utgå ifrån barns bärande principer för att de ska kunna utvecklas utifrån vad de redan kan. Rikta medvetandet mot det barnet ska lära sig utifrån barnets tidigare erfarenheter (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2014). Ska en förskollärare hjälpa ett barn med språkutveckling måste förskolläraren se till just det barnets behov av stöd, men även barnets tidigare erfarenheter och intresse för att på bästa sätt kunna vara till hjälp.

4.1.2. Mediering och interaktion

Vygotskij ansåg att människor formas i sociala gemenskaper med ett medierande redskap så som språket. Ett teckensystem där språket kan tolkas och beskrivas på fler än ett sätt kan vara en väg för interaktion med andra. Människor medierar genom verbalt språk men även genom bilder och illustrationer (Säljö 2015). Säljö (2010) uttrycker att barn lär sig att beskriva, uttrycka och agera i leken men också i samspel och mediering med personer i sin omgivning. Kommunikation och språkanvändning är en central del mellan barnet

och omvärlden där interaktionen är betydande för barnet för att kunna uppfatta och förklarar företeelser. Språkliga redskap medierar det verkliga livet och fysiska som intellektuella redskap är en hjälp för människans kontakt med verkligheten. Säljö (2010) beskriver att begreppet mediering är ett betydelsefullt antagande inom det sociokulturella perspektivet, där just mediering är således ett tänkande som växer fram i kulturen. Mediering är ett redskap, ett hjälpmedel, för att förstå mänskligt tänkande.

4.2. Fenomenografisk ansats

Fenomenografi är en kvalitativt inriktad forskningsansats, men det är även en metod som tillämpas i denna studie där begreppet passar för att analysera och beskriva olika tankar om ett visst fenomen, i detta fall alternativa kommunikationssätt. Dahlgren och Johansson (2019) beskriver fenomenografi som ett tillvägagångssätt för att uttrycka variationer mellan människors olika tolkningar av världen. Det innebär också en djupare uppfattning och förståelse kring människors varierande lärande av ett fenomen. Författarna uttrycker att människor uppfattar sin omvärld på olika sätt, “[...]ett sätt att förstå något eller ett sätt att erfara något[...]” (Dahlgren & Johansson 2019, s. 179). Dahlgren och Johansson (2019) beskriver varierande företeelser om ett visst fenomen för utfallsrum, dessa rum innefattar i sin tur en urskiljning av olika sätt att kunna förstå ett visst antal människors uppfattningar. Olika uppfattningar av varierande sätt är följaktligen kvalitativ. I en fenomenografisk metodansats måste forskningsfrågorna inneha en viss karaktär av respondenternas olika syn eller uppfattningar av ett fenomen som kan utgöra analysen (ibid). Dahlgren och Johansson (2019) påtalar att det finns olika tekniker när det görs en intervjustudie, en sådan teknik är projektion. Med projektion innebär det att det fenomenet forskarna vill komma åt, flätar samman fenomenet i sina intervjufrågor.

5. Metod

Här följer en presentation av metod och motivering kring valet av att göra en kvalitativ studie. Vidare presenteras metod för intervju, urval, genomförande, och till sist etiska ställningstagande.

5.1. Kvalitativ metod

Syftet med studien är att undersöka förskollärares varierade uppfattningar av alternativ kommunikation i förskolan. Studien bygger på en kvalitativ ansats i form av intervjuer. Fenomenografi som metodansats lämpar sig för kvalitativa studier där en grupp människor kommer ge sig till uttryck om något med olika skildringar och uppfattningar av det efterfrågade fenomenet. Dahlgren och Johansson (2019) nämner att det inte går att få alla tänkbara uppfattningar av ett fenomen i en undersökning, då måste undersökningen utökas. Det krävs att frågeställningen i en studie innehar en viss karaktär för att kunna använda sig av en fenomenografisk metodansats och för att analysen ska bli lyckad (ibid).

5.2. Intervjuer

Den relevanta metoden för insamling av empiri anses för denna studie vara personliga och semistrukturerade intervjuer med förskollärare ute i verksamheten. Denscombe (2016) menar att denna metod lämpar sig för småskaliga studier, där deltagarna får utrymme att gå ner på detaljnivå i frågorna. Genom att använda intervjuer ökar informationsvärdet i det fenomen som det forskas om (Holme & Solvang 1997). Med studiens syfte i beaktning var intervjuerna ett explicit tillvägagångssätt för att få fram förskollärarnas uppfattningar. Fenomenografiska intervjuer behöver ha en karaktär som är tematiskt och semistrukturerad, vilket innebär att de som blir intervjuade kan tala fritt efter att en fråga ställs. Den som intervjuar kan i sin tur ställa frågor utefter de svar som sägs, vilket innebär att respondenten kan utveckla sina svar men ändå hålla samma karaktär av fenomenet (Dahlgren & Johansson 2019). Genom intervjuer hamnar deltagarna i ett sammanhang där de får sätta ord på sina tankar. Det finns flera olika tekniker i fenomenografiska intervjuer för att få fram olika uppfattningar om något. En teknik kallas probing, vilket innebär att den som intervjuar ska inneha frågor som ger ett rikt svar från respondenten. Det är då betydande att samtalet blir så djup och utvidgat

som möjligt. Det gäller att intervjuaren visar ett intresse för fenomenet men även för den som blir intervjuad. Dahlgren och Johansson (2019) beskriver också att det som utmärker en fenomenografisk intervju är att tillhanda ljudinspelningar.

Intervjuerna i studien var personliga och är enligt Denscombe (2016) en vanlig typ av intervjuform samt lämplig metod för att undersöka åsikter, uppfattningar, erfarenheter och känslor, som innebär att deltagaren och intervjuaren möts ansikte mot ansikte. Fördelar med personliga intervjuer är att de är lätta att arrangera och kontrollera samt att deltagarnas synpunkter når intervjuerna direkt. Det är också enklare att transkribera samtalen om bara en person åtgår intervjuas (ibid). En annan anledning till att intervjuer hålls enskilt är för att deltagarna inte ska påverka varandra, ett medvetet val som gjordes i denna studie. Förskollärarnas åsikter och vad de sa, ligger till grund för resultatet. Formerna på intervjuerna är semistrukturerade, vilket Denscombe (2016) förklarar att det då finns utrymme att ställa frågor som kan komma upp efterhand men att intervjuaren har några frågor förberedda så att intervjun kan gå vidare. Med detta så kan intervjuaren samt respondenten ändå vara flexibel och öppen (ibid).

5.3. Urval

Denscombe (2016) redovisar olika tillvägagångssätt när urval görs, sannolikhetsurval eller icke-sannolikhetsurval. Sannolikhetsurval innebär ett slumpmässigt urval av deltagare för en undersökning. Icke-sannolikhetsurval betyder att forskaren eller forskarna själva väljer ut deltagare, orsaken till detta kan vara tidsbrist att få ett större representativt urval. Tillvägagångssättet i denna studie är icke-sannolikhetsurval då studien anses liten.

Studien genomfördes på två olika förskolor, i olika kommuner, belägna i södra Sverige, på grund av geografiska skäl och tillgänglighet. För att få deltagare till studien skickade en av oss ett mejl till en tidigare handledare och frågade om intresse fanns för deltagande. Denna förskola valdes ut eftersom en av oss gjort sin verksamhetsförlagda utbildning där, och fått ett gott intryck. Den andra av oss valde förskola efter tillgänglighet och besökte en förskola och pratade med två förskollärare om studien och ett eventuellt deltagande. Två av förskollärarna som deltog i studien var på samma avdelning och arbetade med

barn i åldern tre till sex år. De andra två deltagarna var på samma förskola men på varsin avdelning och där var barnen tre till sex år på den ena avdelningen och tre till fem år på den andra. Det arbetade en, respektive två, förskollärare på dessa avdelningar. På en förskola hade den ena förskolläraren arbetat utan avbrott sedan år 1987. Den andra förskolläraren hade arbetat i omgångar inom förskola och skola sedan år 2002. På den andra förskolan hade en av förskollärarna arbetat sedan år 2003 och den andra förskolläraren sedan år 2018.

5.4. Genomförande

Efter visat intresse från fyra förskollärare mejlades ett missivbrev ut till de berörda rektorerna. Innehållet i brevet hade en kort beskrivning av syftet med undersökningen samt tillvägagångssättet av datainsamling (se bilaga 1). Brevet innehöll även information om frivilligt och anonymt deltagande samt rätten till att avbryta sin medverkan när som helst. Därefter bokades datum och tid in för intervjuerna med varje förskollärare. Besöken kunde anpassas efter den dagliga verksamheten, vilket innebar att förskollärarna själva fick bestämma passande dag och tid. Väl på plats på förskolorna delades missivbrevet ut till varje deltagare som fick skriva under en samtyckesblankett för medverkan och ljudinspelning (se bilaga 2).

Vi valde att dela på oss under intervjuerna för att skapa en tryggare stämning, än om båda hade suttit med och intervjuat. Under intervjuerna fördes en del anteckningar för att förstärka vissa begrepp. Samtliga möten spelades in med hjälp av en mobiltelefon med en ljudinspelningapplikation som heter *Easy Voice Recorder*. En av oss höll två av intervjuerna på förskolan i personalens vilorum direkt efter varandra, detta för att förskollärarna inte skulle kunna diskutera med varandra emellan. Den första intervjun tog cirka 14 minuter och den andra tog cirka 20 minuter. De andra två intervjuerna hölls utomhus, med endast en som intervjuade och en respondent, utan störning av barngruppen, dessa två intervjuer tog cirka 15 minuter för varje respondent.

5.5. Etiska överväganden

När en studie utförs ska undersökarna skydda respondenternas intresse men också undvika att ge falska illusioner av fenomenet. Undersökarna till studien ska vara öppna

och ärliga men också tydliga i relation till syfte och ämne. Den eller de som samlar in data ska respektera deltagarnas rättigheter och värdighet samt vara medvetna om att deltagarna inte på något sätt får komma till skada (Denscombe 2016). Deltagarna i denna studie blev bemötta med öppenhet och ärlighet samt fick insikt i vilken roll respondenterna hade i samband med studien. En grundläggande del var att förskollärarna skulle känna trygghet och tillit till att delta. Det skulle vara ett genuint och givande möte i en miljö som kändes bra för varje deltagare.

Denscombe (2016) beskriver forskningsetik som en grundläggande beståndsdel när en studie genomförs och inte något som går att välja bort. Därför fick de förskollärare som deltagit i denna studie information via ett missivbrev (se bilaga 1), där beskrevs de fyra etiska principerna (ibid). Informationskrav, vilket innebär information om studiens syfte, vilket respondenterna i studien fick via missivbrevet. Nyttjandekrav, som innebär att den empiri som samlas in under intervjuerna endast kommer att användas i studien och inte till något annat. All insamlad empiri i denna studie har inte använts i något annat syfte. Samtyckeskrav, som innebär att respondenterna samtycker till studien och att det är frivilligt att delta, samt att de när som helst kan avbryta sin medverkan. Förskollärarna i studien fick skriva under på att de hade tagit del av denna information och förstått innebörden (se bilaga 2). Konfidentialitetskravet, som innebär att respondenternas medverkan förblir anonym, i enlighet med lagen om hantering av personuppgifter (GDPR) (Vetenskapsrådet 2002). Alla deltagare i studien redovisas anonymt och går ej att urskilja. Deltagarna fick även information om att den färdiga studien kommer bli tillgänglig för all intresserad personal och vårdnadshavare.

6. Bearbetning och analys av data

Nedan presenteras hur studiens data bearbetades och analyserades.

6.1. Kategorisering

Efter att intervjuerna var genomförda flyttades ljudinspelningarna till en USB-sticka och raderades från applikationen i mobiltelefonerna. USB-stickan förvaras på en säker och isolerad plats, innehållet kommer att raderas efter tre månader. För att transkribera alla ljudinspelningar användes programmet Microsoft Word och verktyget Diktera som finns i Word. När varje inspelad intervju spelades upp, skrevs vart enda ord in i ett Word textdokument. Efter att alla ord kommit in i dokumentet arbetades orden om till ett läsbart dokument och ett förtydligande av vem som sa vad. Denscombe (2016) beskriver att personliga reflektioner och tankar ska tas i beaktning och vartenda ord i intervjun ska finnas med. Likaså bör alla iakttagelser som tystnader och andra känslor finnas i transkriberingen. Back och Berterö (2019) beskriver transkribering som ett tidskrävande arbete som yrkar på precision. Vidare menar författarna även att detta bör göras just av den som intervjuade, för att inte någon information ska gå förlorad.

När allt insamlat material var bearbetat börjades kategoriseringar av texten, genom att markera meningar i olika färger. Därefter delades meningarna upp i olika kategorier utifrån en fenomenografisk ansats. Rennstam och Wästerfors (2015) uttrycker, att det vanligaste sättet att få ordning på kvalitativt material är att dela upp orden efter innehåll, de menar att en tematisk sortering växer fram ur återkommande ord och meningar. I resultatet, som redovisas längre ner, har det mest relevanta innehållet utifrån studiens syfte valts ut (Denscombe 2016). Under hela processen har en fenomenografisk metodansats använts för att sortera och bearbeta allt material. Dahlgren och Johansson (2019) anser att en lyckad analys beror på om forskarnas frågor till respondenterna är formade så att ett visst fenomen går att uppfattas. Bearbetning av data har skett utifrån en fenomenografisk analysmodell i sju steg. De sju stegen är:

- Bekanta sig med materialet
- Kondensation
- Jämförelse

- Gruppering
- Artikulera kategorierna
- Namnge kategorierna
- Kontrastiv fas

Det första steget innebär att *bekanta sig med det insamlade materialet*, transkribera och läsa igenom det flera gånger för att bli säker på empirin men också kvalitativa skillnader i intervjuerna. I det andra steget, som kallas *kondensation*, innebär det att på ett systematiskt och konkret sätt skilja det som är signifikant och mest betydelsefullt (Dahlgren och Johansson 2019). I det tredje steget har svaren på intervjufrågorna *jämförts* och kodats i olika färger för att lättare kunna gå tillbaka. I svaren ska forskaren hitta likheter och skillnader men även variationer av svar. I det fjärde steget görs det *grupperingar* för de skillnader och likheter som har hittats i svaren. I det femte steget ska *kategorierna artikuleras*, som innebär att det endast är likheterna i svaren som är i mittpunkt. I det sjätte steget ska de olika *kategorierna namnges*, på detta sätt är det som är mest signifikant som kommer i framkant, här kan det också hittas skillnader (ibid). I det sista och sjunde steget, som kallas för *kontrastiv fas*, innebär att allt material som har hittats i de tidigare stegen granskas för att få fram om svaren kan finnas med i fler än en kategori. Detta görs genom att åter jämföra och kontrastera svaren. Dahlgren och Johansson (2019) beskriver sista steget för utfallsrum, vilket innebär att i en fenomenografisk undersökning utgör utfallsrummet resultatet och lägger grund för de olika uppfattningarna förskollärarna har. Kategorierna som presenteras i resultatet har framkommit utifrån förskollärarnas varierade svar på intervjufrågorna i relation till studiens syfte och frågeställning. Denna studies kategorier är följande:

- Förskollärarnas kännedom och erfarenheter
- Verktyg för att stödja i kommunikationen
- Betydelsen av att använda kroppsspråk
- Situationer där alternativ kommunikation används
- Förstärkning av kommunikationen
- Inkludering av alla barn
- Fördelar och nackdelar

7. Redovisning av resultat

Kommande avsnitt redovisar studiens resultat utifrån det insamlade materialet. Resultatet sammanställs och presenteras i underrubriker, detta för att skapa en bättre överblick. Resultatet analyserades utifrån fenomenografi, förskollärares uppfattningar av alternativa kommunikationssätt. I texten har förskollärarna tilldelats bokstäverna F1, F2, F3 och F4.

7.1. Förskollärarnas kännedom och erfarenheter

Genom intervjuerna framkom det att några av förskollärarna hade olika uppfattningar inom arbetet med alternativ kommunikation och begreppet runt det. Under samtals gång framgick det att alternativ kommunikation är något som används men som uttrycks olika. En av förskollärarna hade stor erfarenhet av alternativ kommunikation och hade arbetat flera år med autistiska barn i särskola.

Alternativ kommunikation har ju alltid varit ett hjälpmedel i den, i det arbetet liksom (F1).

En av förskollärarna ville ha en förklaring av vad alternativ kommunikation kunde vara, då hen först bara kopplade det till TAKK. Förskolläraren berättade sedan att hen arbetar mycket med bilder, kroppsspråk och mimik när hen kommunicera med barnen och fick en förståelse för just begreppet alternativ kommunikation.

Två av förskollärarna uttryckte att det just nu inte använder alternativ kommunikation i så stor utsträckning eftersom båda två anser att behovet inte finns just nu. De har inga barn med språksvårigheter eller annat modersmål, som kräver att extra stöd behövs. En förskollärare berättar att hen förr använda mycket TAKK i kommunikationen med barnen, men känner att hen kommit ifrån det nu.

Förskollärarna hade olika utbildningar inom alternativ kommunikation. En förskollärare var i många år självlärd, genom att läsa i böcker och se hur en TAKK-utbildad kollega arbetade, men i våras fick även hen en TAKK-utbildning. En annan förskollärare berättar att hen gått många TAKK-kurser men också gått på föreläsningar om kommunikation. Hen hade även medverkat i träffar som kallades *bollplank* där förskollärare kunde dela med sig av olika erfarenheter av att kommunicera med barn på olika vis.

En av förskollärarna berättar att erbjudanden av utbildning inom alternativ kommunikation är bristfällig, att de i stället aktivt måste ta till sig och söka efter material och lära sig själv i arbetsgruppen.

[...]inte fått några utbildningar här så att säga, vi har aktivt fått ta till oss information för att vi ska kunna använda oss av TAKK som ett stöd och ett komplement till barnens språkförståelse (F4).

F4 poängterar samtidigt att det inte behöver vara svårt att leta fram eget material, det finns lättillgängligt. Hen menar att det finns mycket filmklipp på nätet, så det behöver inte vara svårt att lära sig olika TAKK-tecken. Det finns även olika appar som visar hur man gör tecken, berättar förskolläraren.

En annan förskollärare berättar att hens erfarenhet av alternativ kommunikation är att hen arbetat mycket med bildstöd. Hen kände dock att det har gått lite upp och ner med det arbetet eftersom inte alla i arbetsgruppen har kunskap inom ämnet. När hen arbetade i en yngre barngrupp kom det in ett barn med speciella behov som använde TAKK-tecken. Vid denna tid fanns det inte så många böcker om tecken så då gjorde avdelningen en egen bok som innehöll de tecken de använde mest. Förskolläraren säger att hen just nu inte håller fast vid att frekvent använda TAKK men försöker använda tecken samtidigt som hen säger vissa ord.

Jag kommer på mig själv att man använder av bara farten men inte något medvetet så (F3).

F3 berättar att hen inte har blivit erbjuden någon utbildning inom alternativ kommunikation, utan har fått läsa om det själv i böcker.

7.2. Verktyg för att stödja i kommunikationen

En av förskollärarna berättar om Pecs, ett verktyg hen använt för att kommunicera med barn som har talsvårigheter. I en pärm har förskolläraren fyllt på med en massa bilder som visar olika lekar, aktiviteter och ting, som olika leksaker. När barnet vill visa vad det vill göra hämtar barnet pärmen och får peka på den bild som passar. Förskolläraren menar att då sker kommunikationen på barnets villkor och att det är behovet som gör att en annan typ av kommunikation, än kanske mimik eller kroppsspråk, används. Vidare menar

förskolläraren att barn som har behovet av stöd ska känna sig trygga med att förskollärarna kan tillgodose behovet av rätt verktyg för att stödja i kommunikationen.

En annan förskollärare berättar att hen inte använder så mycket digitala verktyg men gärna läser i böcker som *Fick-hatten* eller tittar i pärmar efter bilder eller TAKK-tecken. Hen berättar också att hen ibland söker på nätet efter tips på alternativa sätt att kunna kommunicera med barnen. Förskolläraren reflekterar över sitt svar och säger sedan att detta inte är något hen gör tillsammans med barnen, men borde kanske bli något som ska göras i sällskap med barnen ibland. En förskollärare berättar att bildstöd är något de har på förskolan, som till exempel bilder i hallen som visar i vilken ordning kläderna ska tas på när man ska gå ut, eller hur man ska tvätta händerna vid handfatet. Hen berättar att barnen kan titta själva, de kan prata med varandra eller också kan en pedagog och barn tillsammans gå igenom bilderna och prata om hur de ska göra. Förskolläraren berättar också om Widget bilder, ett verktyg som hela kommunen arbetar med, som är ett bildstöd som visar vardagliga händelser och på baksidan av bilden visas TAKK-tecken för just den händelsen. Hen anser att det är ett väldigt bra hjälpmedel för att förstärka ord.

En förskollärare berättar om bilder som hen använder som stöd för bättre kommunikation.

Vi sätter upp bilder på väggarna och så får dom peka på bilder för att visa vad dom vill göra (F2).

Förskollärare berättar även att hen arbetar mindre med bilder som stöd just nu, men planen är att ta upp arbetet kontinuerligt då hen anser att bildstöd är ett bra verktyg för stöd i kommunikationen.

7.3. Betydelsen av att använda kroppsspråk

Två av förskollärarna berättar att de, i stor omfattning, använder kroppsspråk, genom att visa med hela kroppen och gestikulera mycket när de säger saker till barnen eller när de läser en saga. Två förskollärare kunde också berätta att de pratar mycket med barnen om mimik och ansiktsuttryck. En av förskollärarna kom in på ögonkontakt, hen anser att ögonkontakten är betydelsefull när man kommunicerar med varandra. En annan förskollärare tog ett exempel som att när ett barn sitter och himlar med ögonen när någon annan pratar så uttrycker barnet att det är tråkigt att lyssna men då kan det såra den som

sitter och pratar. Hen menade att även om man inte pratar kan de visa uttryck för sina känslor.

Vi har sagt att det är väldigt viktigt nu när det är så mycket mobilt att det är så svårt att läsa av en människa som är arg eller ledsen. Det är svårt att förstå när man inte har den här ögonkontakten. Just därför det är viktigt att lära sig det här med att visa med ansiktsuttryck. Jag märker det på barnen att de vill ju att man ska titta på dom. När de säger kollar här ska man liksom mötas, för att det är viktigt för dom att man gör det (F2).

En av förskollärarna berättar att hen pratar mycket med barnen om att man ska tänka på sitt kroppsspråk när man kommunicerar med andra.

Kroppsspråket använder vi mycket. Det har vi pratat mycket. Att man kan se på människor vad dom vill utan att dom pratar (F2).

[...]men du kanske kan berätta för mig och då blir det ju gester kanske det första man visar, som i kroppen och så vidare och då är ju TAKK- tecken perfekt för dem barnen med att också känna sig inkluderade i en gemenskap (F4).

En förskollärare berättar om användandet av kroppsspråk, att det betyder mycket och samtidigt förstärker det som ska förmedlas. Hen menar även att barngruppen är en grupp där alla ska känna en gemenskap, en enhet. Samtidigt har alla sin roll och alla ska kunna uttrycka sig på sitt sätt.

7.4. Situationer där alternativ kommunikation används

När förskollärarna berättar om i vilka sammanhang de använder alternativ kommunikation visar det sig vara i liknande situationer. En förskollärare menar att det ska genomsyra hela dagen, att det till exempel kan användas under en konflikthantering, under matsituationerna, på toaletten eller när de ska klä på sig. Hen berättar att hen syftar på en förstärkning i kommunikationen, att det kan vara kroppsspråket, TAKK eller bildstöd. Förskolläraren påpekar åter att hen kan bli bättre på användandet av alternativ kommunikation i den nuvarande barngruppen.

En annan förskollärare berättar att hen använder olika kommunikationssätt i vardagliga situationer. Bildstöd används till exempel inne på toaletten och i hallen, där bilder visar i vilken ordning barnet ska utföra olika moment. Pedagog och barnet kan tillsammans

titta på bilderna och gå igenom varje moment steg för steg. Förskolläraren berättar vidare att hen ibland använder TAKK vid fruktstunderna, sångstunderna och när hen pratat om olika färger, men hen påpekar att hen inte använder det frekvent varje dag eftersom inget barn i gruppen har någon språksvårighet.

En av förskollärarna berättar att hen använder alternativ kommunikation i hallen när barnen ska klä på sig, då använder hen TAKK och tecknar orden för till exempel jacka och skor samtidigt som hen säger ordet. Hen berättar också att hen ibland använder tecken vid samlingar och även vid matsituationer. Hen berättar vidare om att de just nu jobbar med känslor i barngruppen, vilket hen anser att man bör prata med barn om. De har då använt bilder som visar olika känslor.

En annan förskollärare berättar att de använder TAKK- tecken och olika bildstöd under en hel dag men att det blir mer frekvent vid måltidssituationer. Vid just måltiderna har de gjort en meny där bröd, pålägg och dryck med mera finns på bild och tecknet för varje specifik mat eller dryck. På detta sätt har de fått fler barn att äta bättre då detta blir en rolig och avslappnad del av en matsituation som kan vara jobbigt för vissa barn.

Men jag ska ha en sån, jaha då får man kolla, den här filmjölken och så smör och vatten och grejer och det tyckte dom var jätteroligt och det faktiskt har gjort, tycker jag att vissa barn velat börja äta mer. Vissa som kanske har tyckt, varit jobbiga i en situation som matsituation för man kanske inte blir förstådd med detta, och då plötsligt blev så naturligt (F4).

En av förskollärarna berättar att hen använder TAKK i den spontana leken och även vid städning, och då med alla barnen. Hen poängterar också att användandet av alternativa kommunikationssätt kan gå lite upp ner, från dag till dag, men att det då gäller att ha bildstöden nära till hands för att det ska bli enklare. Under samlingen kan de ibland spela ett spel med barnen som heter "Med andra ord". Spelet innehåller en mängd kort med bilder på olika föremål samt TAKK-tecknet för det föremålet. Spelet går till så att ett barn drar ett kort och gör tecknet för det som visas på bilden, de andra barnen ska då säga ordet som tecknas. Det går även bra att göra tvärtom, den som drar ett kort säger ordet och så får kompisarna teckna ordet. Förskolläraren trycker på att vid dessa tillfällen blir alla barn inkluderade.

Det är ett komplement men det ska inte vara någonting som tynger ner eller att det inte ska bli lite mer jobb. Det blir inte jobbigt att jobba med tecken utan tecken är någonting som ska ingå i varje moment och där vi brukar undersöka med barnen, dem får också berätta vad dem vill ta reda på (F4).

Förskolläraren känner att behovet av alternativ kommunikation just nu är stort på alla avdelningarna på förskolan hen jobbar på. Hen berättar vidare att de innehar en liten repertoar, att det är svårt att göra sig förstådd med enbart TAKK, men att de i arbetslaget utvecklas hela tiden. Hen berättar att de senaste ett och ett halvt året använder sig mer frekvent av alternativ kommunikation eftersom behovet varit stort. Hen berättar att de haft "veckans tecken" men ofta kom det annat i vägen och det blev inte alltid som planerat. Hen säger att nu har hela arbetslaget blivit mer bekväm med att använda sig av till exempel TAKK- tecken och det finns med i verksamhet på daglig basis.

7.5. Förstärkning av kommunikationen

Frågan om förskollärarna upplever att kommunikationen stärks med hjälp av stöd besvarades lika av samtliga. En förskollärare menar på att *visa* är ett annat sätt att kommunicera och en förskollärare uttrycker att barns kommunikation stärks med hjälp av stöd. Några av förskollärarna menar att de tecknar för att förstärka ett ord och ser att barnen tar till sig det visuella.

[...]det använder vi för att liksom förstärka och ge alla barn en chans att höras och påverka sin situation. Att man kan en del men sen kan man inte göra sig förstådd i mitten och sen till slut så har man ett tecken då så kan man liksom få en helhet (F4).

En förskollärare berättar att hen tycker det är väldigt bra att barnen kan teckna om de vill ha vatten eller mjölk när de sitter vid matbordet. Hen säger också att alla borde lära sig att teckna, eftersom det inte finns någon mening att bara ett barn kan teckna, utan för att det ska bli en kommunikation behöver alla kunna förstå samma tecken. En förskollärare berättar att de arbetar en del med TAKK och bildstöd för att komplettera språket, för att kunna göra sig förstådd.

7.6. Inkludering av alla barn

När frågan om det är med hela barngruppen eller bara barn som är i behov av stöd som förskollärarna använder sig mest av alternativ kommunikation blev svaren olika. En av förskollärarna svarade att hen tänker mest på det när behovet finns. När hen arbetade i en barngrupp där det gick ett barn med autism fanns kommunikationsstöd med hela tiden. Förskolläraren kände att då var hela barngruppen med och alla lärde sig att kommunicera med den som var i behov av stöd. En annan förskollärare svarade att när behovet finns för ett barn arbetar hen frekvent med den typ av stöd som just det barnet behöver och ser till att få in hela barngruppen så att alla barn ska kunna kommunicera med varandra. En annan förskollärare berättar att de inkluderar alla barn, att de inte använder TAKK eller andra kommunikationssätt enbart med det enskilda barnet utan alla tillsammans. Det ska kännas bra för alla barn och inte bli någon exkludering om tecken bara används med enstaka barn. Hen fortsätter berätta att hen upplever en glädje hos barnen när de använder alternativa kommunikationssätt som till exempel TAKK. Hen berättar att TAKK nästan kan kännas som ett hemligt språk, genom att använda sig av händerna, kroppsspråket och bildstöd.

[...]så tycker vi att vi ändå upplever att många barn är med. De är mer framförallt om de gör det och som vi ser det så visar dom en glädje ändå i det och det är liksom lite spännande med. Det blir lite som ett hemligt språk att, åh vad häftigt man kan prata utan att man behöver säga någonting liksom, lite som ett hemligt språk (F4).

En av förskollärarna berättar att TAKK borde användas mer vardagligt med barnen, som under deras lekar och inte bara vid vissa tillfällen. En annan förskollärare uttryckte att alla barn borde känna till vissa TAKK-tecken så att de kan kommunicera med alla. Även om inget behov av stöd behövs i dagsläget i barngruppen kan det alltid börja någon som behöver stödet, menar en förskollärare. Förskolläraren reflekterade också att TAKK är bra att ha med sig om man stöter på någon i samhället som är i behov av alternativ kommunikation.

7.7. Fördelar och nackdelar

Förskollärarna fick även besvara en fråga om de ser några för- eller nackdelar med att använda annan kommunikation än endast det verbala. En förskollärare menade att det

bara finns fördelar, när ett behov finns. Hen påpekade att tack vare alternativ kommunikation kan de nå så många fler barn.

Nej det är ju bara fördelar, det kan jag ju bara se. Det är klart att det är fördelar med att använda stöd (F2).

En annan förskollärare svarar att alternativ kommunikation bara kan ses som en förstärkning och anser att det aldrig är fel att använda till exempel TAKK-tecken. Hen säger att för de som av olika anledningar inte kan språket, som de som har språkförseningar eller annat modersmål än svenska, är alternativ kommunikation ett bra stöd. En förskollärare berättar om ett möte med en förälder som kände oro inför användandet av TAKK. En oro om att ett barn som kan uttrycka sig verbalt slutar prata om det använder TAKK-tecken för mycket. Förskolläraren menar på att så blir det inte, eftersom barn använder det kommunikationssätt som är lättast, kan barnet uttrycka sig verbalt så gör barnet det.

En av förskollärarna berättar att hen känner att TAKK är något som måste användas frekvent, annars glöms tecknen lätt bort. Hen poängterar att det är svårt att hålla TAKK-tecken levande om vi inte konstant använder dem och när inte alla i arbetslaget har samma intresse av det. Hen har upplevt att kollegorna inte anser att de har tid eller lust att lära sig om alternativ kommunikation. Samtliga förskollärare menar att de bara kan se fördelar, då det handlar om att inkludera alla barn, men även att det handlar om vilket förhållningssätt en pedagog har. Som pedagog måste man göra något intressant för att barnens uppmärksamhet ska fångas. En förskollärare trycker återigen på fördelen med TAKK och andra kommunikationssätt, att det just handlar om kommunikation med alla.

8. Analys av resultat

Här följer en analys av resultatet, som utgår från det sociokulturella perspektivet. Syftet med studien var att undersöka förskollärares uppfattningar av alternativ kommunikation i förskolan. Proximal utvecklingszon, mediering och interaktion är begrepp som utgör analysen.

8.1. Variation av uppfattningar av stöd

En av förskollärarna i resultatet ansåg att barn som har behov av stöd ska känna sig trygga med att rätt verktyg finns tillgängligt för att stötta i kommunikationen. En annan förskollärare har sett ett behov av att använda bildstöd i till exempel hallen och på toaletten. Där det visar i vilken ordning kläderna ska tas på när barnen ska gå ut, samt stegen för att tvätta händerna på ett korrekt sätt. Bilderna öppnar upp för barnen att hjälpa varandra i den proximala utvecklingen. En annan förskollärare använder olika stöd när hen kommunicerar med barnen men hen uttryckte att hen inte använder just begreppet alternativ kommunikation. En förskollärare påtalar att det är förstärkningen i kommunikationen som är betydande. Några av förskollärarna i studien använde den proximala utvecklingszonen som ett verktyg för att se behov av stöd i barnens utveckling.

Samtliga förskollärare erbjöd olika typer av stöd och alla anpassade behovet efter varje barn. En av förskollärarna berättar att barn kan utvecklas och ta sig till en ny nivå i utvecklingszonen när de samspelar med andra. Till exempel som att spela sällskapsspel tillsammans. Där kan barnen, med hjälp av varandra, lära sig alternativa kommunikationssätt. En förskollärare i resultatet poängterar att Pecs är ett verktyg som används av barnen, på deras egna villkor. När ett barn ville uttrycka sig kunde det på eget initiativ hämta pärmen med Pecsbilder och kommunicerar via bilderna. Med dessa bilder kunde barnet utvecklas i sin kommunikation om barnet samarbetade med någon som kunde uttrycka bilderna med ord, detta kan också kopplas till den proximala utvecklingszonen. En av förskollärarna berättar om den miljö som barnen vistas i, där olika typer av bildstöd sätts upp på väsentliga ställen på avdelningarna för att förstärka budskapet, hen menar att miljön har betydelse i barns kommunikation. Med bilderna kan barnen tillsammans med varandra eller tillsammans med en vuxen, diskutera vad de olika

bilderna betyder. Inom det sociokulturella perspektivet beskrivs det att barn lär av varandra och att olika miljöer är betydande för kunskapen.

8.2. Variation av uppfattningar av mediering och interaktion

I resultatet poängterar en av förskollärarna att kroppsspråket utgör en stor del i kommunikationen. En annan förskollärare uttryckte betydelsen av att använda mimik och kroppsspråk samt att hen vill att barnen ska förstå att de kan uttrycka sig genom att använda till exempel en grimas. Några av förskollärarna menade att kroppsspråket skapar en gemenskap som förstärker det som barnet vill förmedla och gör att barnen förstår varandra bättre. En förskollärare poängterar att alla barn har rätt att uttrycka sig på sitt sätt. Detta gör att alla barn kan känna sig inkluderade i en gemenskap. Det kan kopplas till det sociokulturella perspektivet där mediering och interaktion är betydande i kommunikationen för barnen, språket är ett medierande redskap.

Resultatet visar att samtliga förskollärare använder någon form av bildstöd, men på olika sätt, med olika verktyg och i olika situationer. Några av förskollärarna i studien hävdar att bildstöd är ett bra sätt att kommunicera med barn som har talsvårigheter. En förskollärare berättade om bildstödet betydelse i att kunna kommunicera vardagliga händelser, som hur dagens upplägg kommer se ut. Detta kan kopplas till mediering där bilder kan vara ett kommunikationssätt mellan människor.

Resultatet visar att några av förskollärarna använder alternativ kommunikation i situationer som barnen redan är bekanta med, som vid samlingar, matsituationer och i hallen. En av förskollärarna anser att teckenstöd är något som borde genomsyra verksamheten, eftersom alla barn ska kunna kommunicera med alla. Samtidigt berättar en förskollärare att även om behovet av stöd bara behövs för ett barn ska alternativ kommunikation användas med alla barn i gruppen, för att inte någon ska känna sig exkluderad. I relation till det sociokulturella perspektivet kan detta kopplas med språkets samband till tankar i interaktioner med barn med olika funktionsnedsättningar.

Lärmiljön är väsentlig för människan där samtal och interaktion blir naturlig. Resultatet visar att samtliga förskollärare gör olika aktiviteter med barnen tillsammans i grupp, som

att läsa högläsning eller spela spel. I dessa aktiviteter använder förskollärarna alternativa kommunikationssätt för att visa barnen att de kan uttrycka sig på flera sätt än det verbala. När barnen tillsammans använder olika uttryckssätt visar det på att kommunikation och språkanvändning är en central del mellan barnet och omvärlden, där interaktionen är betydande för barnet.

9. Diskussion och metoddiskussion

I detta avsnitt kommer det analyserade resultatet att diskuteras, i förhållande till tidigare forskning och litteratur. Följande frågeställning kommer att besvaras: *Vilka uppfattningar har förskollärare om alternativ kommunikation?* Diskussion mellan resultat och analys delas upp i två underrubriker där förskollärares beskrivningar av verktyg och miljö redovisas, samt vilken betydelse förskollärarnas förhållningssättet har. Avsnittet tar även upp metoddiskussion.

9.1. Förskollärarnas beskrivningar av verktyg och miljö

Jonssons (2016) forskning visade att om ett brett kommunikationssätt används av förskollärare gynnas förutsättningarna att gemensamt med barnen vidga innehållet i kommunikationen. Resultatet i denna studie visar att förskollärarna arbetar med olika verktyg när de kommunicerar med barnen. Varje förskollärare har sin uppfattning och sina sätt och kunskap som de använder vid olika situationer. Inom det sociokulturella perspektivet beskrivs språket som utgångspunkt för att strukturera och utveckla sitt eget tänkande (Säljö 2015). Jonsson (2016) uttryckte att förskollärares uppfattningar och kunskaper har stor betydelse för barns möjlighet till egna uttryck. Samtidigt sker språkets utveckling inte av sig självt, språket artar sig i interaktion med andra. Forskarna Mitchiner, Batamula och Kite (2018) förklarar i sin forskning att små barn har stora potentialer att få undersöka världen. De menade att det har stor betydelse för barns utveckling att förskollärare upplyser att det inte bara finns ett sätt att uppfatta saker på. Resultatet visar att samtliga förskollärare i denna studie har kunskap om detta då de redogjorde för olika kommunikationssätt.

Säljö (2015) beskriver att barnens lärmiljö är väsentligt för naturliga samtal, men även för interaktionen. Detta kan kopplas till de olika förskolornas miljö, där varierande bildstöd och TAKK- tecken var uppsatta på utvalda platser för att underlätta för kommunikationen. Genom språket kan barn tolka och beskriva saker på fler än ett sätt, som till exempel genom bilder (Säljö 2015). På en av förskolorna var en förskollärares uppfattning av bildstöd vid till exempel handfatet, ett underlättande sätt för hur en bra handtvättning går till. På en annan förskola uppfattade förskolläraren att hallen och påklädnad hade en betydande roll för kommunikationen, där fanns bilder uppsatta som

steg för steg visade ordningen vid påklädning samt vad de olika klädesplaggen hade för TAKK- tecken. Heister Trygg (2012) beskrev att miljön runt barnen påverkar kommunikationen och kommunikationsutvecklingen. Kommunikationsinbjudande material som skapar intresse kan vara bilder som beskriver dagens schema, eller bilder med tecken på vanliga ord som ofta kan förekomma under en dag på förskolan (ibid). Återigen visar resultatet på att förskollärarna i studien har stora kunskaper inom detta, där mediering och interaktion är begrepp som är centralt. Mediering kan beskrivas som en form av hjälpmedel och interaktion är en kommunikativ del för att barnen ska kunna uppfatta och förklara olika företeelser (Säljö 2010). Dock krävs det att hela arbetslaget är villig att arbeta på samma sätt med barnen, och att alla i arbetslaget tar hjälp av stödverktyget. Detta var en kritisk aspekt som några av förskollärarna uppfattade. Verktyget och stödet kan fallera om inte alla i arbetslaget har kunskap inom ämnet.

Resultatet visar även att gester och kroppsspråk är något som förskollärarna pratar mycket med barnen om och några av förskollärarnas uppfattningar kring det var att de visar barnen att de kan uttrycka känslor, bara genom att använda kroppsspråket. Detta kan även kopplas med det författaren Tonér (2016) förmedlade, att kommunikation förekommer under hela dagen i förskolan och att förskollärare ska ge barn möjligheter att få använda alla sina sinnen för att kunna kommunicera. Till exempel genom kroppsspråk, tecken med händerna, med bilder eller mimik, som förskollärarna i resultatet uppfattade och beskrev som sina tillvägagångssätt.

Tisell (2009) beskrev att en bra början för alternativ kommunikation kan vara att använda tecken i leken. En av förskollärarna i studien reflekterade att hen använde tecken i större sammanhang men att hen faktiskt borde använda de mer i leken. Som det står i läroplanen (Skolverket 2018) är lek grunden för utveckling, lärande och välbefinnande. En förskollärares uppfattning som hen uttryckte, var att det är barnen som ska styra behovet av stöd. Dock är det också förskollärarna som ska skapa tillfällen där barnen får chans att visa ett initiativ. Som Tisell (2009) beskrev så bör förskollärare nyttja rutinerna i den dagliga verksamheten, som vid frukt- och matstunder, på- och avklädning, samlingar och toalettbesök, för att visa barnen hur de kan kommunicera på alternativa sätt. Detta visar resultatet flera exempel på. En förskollärare i studien berättade om turtagning och att

kunna lyssna på andra. Hen berättade också att de samtalar med barnen om att även kroppsspråk, suckar och ögonrullningar kan störa den som har ordet. Förskolläraren menade att ögonkontakt är betydelsefullt i kommunikationen, detta har vi inte hittat någon forskning i men vi är eniga att hålla med om betydelsen av att se på den man kommunicerar med.

Heide (2019) förklarade att det krävs en flexibilitet när människor samspelar och samtalar med varandra, som innebär att vara uppmärksam på vad som händer just nu. Denna aspekt är en fallenhet för att kunna anamma stöd och strategier. Som det står i läroplanen (Skolverket 2018) ska utbildningen i förskolan ge barnen möjlighet att utveckla sin förmåga till empati samt omtanke, genom att främja barns medkänsla och inlevelse i andra människors situationer.

9.2 Förskollärares inkluderande förhållningssätt

Resultatet visar att förskollärarna i studien arbetar för att verksamheten ska fungera för varje barn, där alla barn har rätt att på olika sätt uttrycka sig. Artikel 12 och 13 i barnkonventionen (SFS 2018:1197) som handlar om barns rätt att få uttrycka sig, kopplas till kommunikation. För att kunna uttrycka sig behövs ett kommunikationssätt. Samtliga förskollärares uppfattningar i studien var eniga med att inkludering är betydande för alla barn. För att inkludering ska fungera i praktiken kan TAKK vara ett sätt att kommunicera då det kan involvera alla barn. Dock visar resultatet att förskollärarnas utbildning inom kommunikation var olika. Utbildning och kurser inom alternativ kommunikation är inte något som generellt erbjuds för de som arbetar i förskolan, enligt de intervjuade förskollärarna. Några av förskollärarna hade på eget initiativ sökt upp information i böcker och på internet, eller lärt sig av en kollega, för att få kunskaper inom TAKK. Elyoussoufi (2018) menade att ett komplement som TAKK kan förstärka barns språkutveckling när det används parallellt med det verbala språket. Sandström, Stier och Nilsson (2014) beskrev att barn med till exempel koncentrationssvårigheter ibland är svåra att se och finna rätt stöd till. En av förskollärarna berättade att de arbetar med TAKK och andra alternativa kommunikationssätt med alla barn, för att inte exkludera någon. Dock var det två andra förskollärare som menade att eftersom de just nu inte har några

barn med språksvårigheter eller annat modersmål, krävs inget extra stöd i deras arbete i den befintliga barngruppen.

Resultatet visar att varje förskollärare uppfattar och arbetar med alternativ kommunikation på flera olika sätt. Det är varje förskollärares ansvar att ha de kunskaper som behövs för att tillgodose att varje barn får rätt verktyg för att kunna kommunicera i förskolan. Det kopplas till den proximala utvecklingszonen, som innebär att som förskollärare se vilket stöd varje barn behöver. Förskollärare kan se den proximala utvecklingszonen som ett verktyg som visar varje individs utveckling (Strandberg (2017). Vidare uttrycker författaren att barn kan utvecklas och ta sig till en ny nivå i utvecklingszonen när de samspelar med andra (ibid). Heister Trygg och Andersson (2009) beskrev behovet av kommunikation och som resultatet visar är det nödvändigt att som förskollärare stötta i barns kommunikation. Förskollärares förhållningssätt till alternativa kommunikationssätt, utifrån varje barns förutsättningar, är betydande för att kunna uppmuntra barn att se sina egna förmågor (Heide 2019). Förskollärares förhållningssätt har stor betydelse gentemot barnens utveckling och lärande (ibid).

Cologon och Mevawalla (2018) poängterade i sin forskning att hjälpmedel som teckenstöd underlättade för barnen att känna tillhörighet och forskarna uttryckte att alternativa kommunikationssätt bidrog till inkludering. Detta visar även denna studies resultat, förskollärarnas uppfattningar kring detta uttryckte att inkludering innebär att alla ska kunna kommunicera med alla. Resultatet i studien visar även att några av förskollärarnas uppfattningar av alternativ kommunikation var att det ska användas vid behov, medan några av de andra förskollärares uppfattningar var att det ska genomsyra verksamheten. Finns inte den kunskap som krävs för att hjälpa ett barn ser förskollärarna till att söka efter den, till exempel på internet eller ta hjälp av kollegor med mer kunskap. Tonér (2016) beskrev att språket bidrar till att barn kan vara fantasifulla och kreativa, lekande lärande är en stor del för alla barn och språkutveckling är väsentligt. Inkludering innebär trygghet och samtliga förskollärare i studien framhäver på flera olika sätt att det arbetar för att alla barn ska känna sig inkluderade. Håland Anveden (2020) har redogjort att trygghet i förskolan innebär att varje barngrupp bör vara sammansatt och anpassad efter barnens behov. Resultatet visar att samtliga förskollärare aktivt arbetar för att alla

barn ska känna sig sedda, hörda och inkluderade genom att de ser till barnens behov och intressen. Artikel två i barnkonventionen SFS (2018:1197) handlar om att alla barn har samma rättigheter och inkludering innebär att förstå att alla barn är lika mycket värda. Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) beskriver i sin forskning att en inkluderande undervisning ska innefatta alla barn, oavsett funktionsnedsättning eller särskilda pedagogiska behov. Som denna studies resultat visar innebär det att förskollärarna inkluderar alla genom att tänka på att använda alternativa kommunikationssätt i de dagliga rutinerna, men även i leken. Alla barn har mänskliga rättigheter och ska känna en social tillhörighet (SFS 2018:1197). Barn som är i behov av kommunikationsstöd behöver förskollärare i sin närhet som kan se till att behovet blir uppfyllt. Resultatet i denna studie visar att samtliga förskollärare har detta förhållningssätt då de beskriver att de vid behov alltid tar hjälp av stöd. Det kan återigen kopplas till den proximala utvecklingszonen och dess innebörd. Samtliga förskollärare i studien beskrev att de tar hjälp av alternativa kommunikationssätt för att underlätta för kommunikationen, så att barnen lättare kan förstå budskapet som de vill förmedla. Eriksson (2016) beskrev att tecken kan bli ett stöd för barn att uttrycka sig, som ett tydliggörande eller förstärkning när de verbala orden inte räcker till.

9.3. Metoddiskussion

Valet av undersökningsmetod för denna kvalitativa studie var intervjuer, eftersom det ansågs vara den lämpliga metoden för att lyfta fenomenet i relation till frågeställning och syfte. Formen på intervjuerna var semistrukturerade. Denscombe (2016) uttryckte att den som intervjuar ska ha väl förberedda frågor men utrymme för flexibilitet, så att den som blir intervjuad har möjlighet att fördjupa sina svar och synpunkter. Holme och Solvang (1997) understryker att frågorna inte nödvändigtvis behöver följa en viss form eller ordningsföljd. De menar även att andra frågor, än de som var förutbestämda, kan ändras men ska hållas inom ämnet (ibid). Vi ansåg att denna form av intervju lämpade sig bäst då ansatsen var fenomenografisk. För att få olika uppfattningar kring ämnet ansåg vi att det behövdes finnas utrymme för en flexibilitet med eventuella följdfrågor som "hur menar du" och "kan du utveckla ditt svar". Fenomenografi valdes som metodansats för att framhäva förskollärares olika uppfattningar och inställningar till alternativ kommunikation. Sociokulturellt perspektiv är teorin som sedan kopplats till

analysresultatet. Dahlgren och Johansson (2019) påtalar att inom fenomenografin riktas intresset mot en variation av människors olika uppfattningar av ett fenomen. Fenomenografi som metod i denna studie var inte ett medvetet val. Under processens gång har det framkommit en tydligare medvetenhet kring fenomenografi och vad det innebär. Undersökningens tidsram var begränsad, hade den varit större hade en pilotstudie ägt rum. Även fler respondenter hade blivit intervjuade för att få ett bredare resultat av fenomenet.

Intervjufrågorna skickades ej ut i förväg till deltagarna, detta för att förhindra eventuella diskussioner innan intervjuerna ägde rum. Hade frågorna skickats ut i förväg kunde svaren ha blivit inövade och inte blivit den fenomenografiska vinkeln som eftersträvades. Det har tagits i beaktning under analysprocessen, att respondenterna kanske hade gett mer detaljerade svar om de hade fått frågorna i förväg. Under alla intervjuerna fick förskollärarna tid att fundera innan svar gavs, men det fanns trots allt ändå en tidsbegränsning för hur långa intervjuerna kunde vara, eftersom förskollärarna behövde fortsätta sina arbeten.

10. Studiens slutsats och vidare forskning inom området

Detta avslutande avsnitt tar upp konsekvenser för yrkesrollen i förhållande till resultatet samt förslag på vidare forskning och egna reflektioner.

10.1. Resultatets konsekvenser för yrkesrollen

Resultatet visar att utbildning och kurser inom alternativ kommunikation inte är något som generellt förekommer för de som arbetar på förskolan. Vi ställer oss frågan *varför?* Vi har sett i platsannonser, där rekrytering pågår, att det i stor utsträckning önskas erfarenheter samt utbildning inom alternativ kommunikation, främst inom TAKK. Deltagarnas inställning till alternativ kommunikation ter sig densamma, att kommunikationen stärks vid användandet samt att det främjar alla barn, oavsett behov. Studiens slutsats är att samtliga deltagare har samma uppfattning om alternativ kommunikation, de har en positiv inställning till användandet och ser skillnader i kommunicerandet tack vare olika stöd. De anser att ett kontinuerligt arbete med

alternativa kommunikationssätt kan skapa en god kvalitet inom förskolans verksamhet. Vi kopplar detta till läroplanen (Skolverket 2018) där det uttrycks att utbildningen ska vara likvärdig för alla och de barn som tillfälligt eller varaktigt behöver stöd och stimulans ska erbjudas detta.

Bildstöd är återkommande då samtliga förskolor har bilder uppsatta på utvalda platser, för att underlätta kommunikationen i till exempel hallen och på toaletterna. Detta kopplar vi också till läroplanen (Skolverket 2018) som uttrycker att det är betydande att pedagoger skapar förutsättningar för att utvidga upplevelser och uppfattningar för barnen. Utifrån resultatet anser vi att förhållningssättet bland förskollärare och pedagoger är väsentlig när det kommer till hur miljön är utformad på avdelningarna.

Förskollärarna i studien poängterade att alternativ kommunikation bidrar till inkludering av alla barn där alla tillhör ett sammanhang och får en gemenskap genom kommunikationen. Vi anser att alternativ kommunikation inte bara ska bedrivas av endast förskollärare utan det är något som ska genomsyra hela verksamheten och de som arbetar där. En av förskollärarna uttryckte att de fanns en oro bland vissa vårdnadshavare när pedagoger använde sig av alternativa kommunikationssätt. De var rädda att de deras barns talförmåga skulle hämmas om de använde teckenstöd i verksamheten. Med detta resonemang från vårdnadshavare anser vi att det är okunskap som bildar detta tankesätt.

10.2. Förslag på framtida forskning

Heister Trygg (2012) beskrev att alla som verkar inom förskolan behöver mer kunskap och inspiration för att bättre kunna stödja barn i deras kommunikation. Vi ser gärna en fortsatt forskning inom alternativa kommunikationssätt för att kunna erbjuda rätt stöd för barnen i deras kommunikation. Ett förslag är att intervjua betydligt fler förskollärare, men även andra pedagoger som jobbar i verksamheten. Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) uttrycker att det finns en brist i relevant och rätt typ av hjälp när det gäller kommunikationsmetoder för alla barn i förskolan. För att lyfta alternativa kommunikationssätt ytterligare kan ett förslag vara att ta reda på hur arbetsmetoderna kan se ut i verksamheten. För detta krävs observationer för att se hur alla pedagoger i verksamheten arbetar.

10.3. Egna reflektioner

Vår relation till studien har givit oss mer kunskap om förskollärares uppfattningar av alternativa kommunikationssätt. Detta ger oss inspiration inför vår kommande yrkesroll som förskollärare. Vi tänker att många pedagoger ute i verksamheten kontinuerligt möter barn med nedsatt uttrycksförmåga eller nedsatt förståelse av talat språk, som kan vara i behov av alternativa och kompletterande kommunikationsvägar. Vi tänker då att det kan innebära en viss utmaning att som förskollärare hitta olika sätt som kan underlätta kommunikationen med varje barn, samtidigt som barnens kommunikativa och språkliga färdigheter ska utvecklas. Vi tar med oss att vårt förhållningssätt är avgörande för hur vårt arbete kommer att se ut. Det innebär vilken syn och intresse vi som förskollärare har för vårt läraryrke. Förskollärare ska vara lyhörda och kompetenta för yrket och kunna anpassa samtliga möten med både barn och vårdnadshavare. Förskollärare ska utifrån detta kunna möta olika förhållanden och ha kunskap i att hantera olika situationer på ett pedagogiskt och yrkesetiskt sätt. En vilja i att se till varje barns bästa och det innebär ibland att våga gå utanför ramarna och söka egen kunskap. Alternativa kommunikationssätt anser vi ska ta mer plats i verksamheten.

Referenslista

- Back, C. & Berterö, C. (2019). Interpretativ fenomenologisk analys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber, ss. 165-178.
- Cologon, K. & Mevawalla, Z. (2018). Increasing inclusion in early childhood: Key Word Sign as a communication partner intervention. *International Journal of Inclusive Education*, 22(8), ss. 902- 920. <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1412515> [2020-09-03]
- Dahlgren, L-O. & Johansson, K. (2019). Fenomenografi. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber, ss. 179-192.
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Elfström, I., Nilsson, B., Sterner, L. & Wehner-Godée, C. (2014). *Barn och naturvetenskap, upptäcka, utforska, lära i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Elyoussoufi, N. (2018). *Digitalitet i förskolan*. Första upplagan Nacka: Askunge Thorsén förlag.
- Eriksson, M. (2016). *TAKK i förskolan*. <http://www3.molndal.se/pedagog-molndal/artiklar/artiklar/2016-12-16-takk-i-forskolan.html> [2020-09-10]
- Heide, E-L. (2019). *Bättre samspel med socialt bildstöd: handbok för förskola och skola*. Första upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Heister Trygg, B. & Andersson, I. (2009). *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik*. Tredje upplagan. Vällingby: Hjälpmedelsinstitutet.
- Heister Trygg, B. (2012). *AKK i skolan: en pedagogisk utmaning : om alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i förskola och skola*. Första upplagan. Malmö: Södra regionens kommunikationscentrum.

- Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Andra, [rev. och utök.] upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Håland Anveden, P. (2020). *Den inkluderande förskolan: en handbok*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, A. (2016). Förskollärares kommunikation med de yngsta barnen i förskolan med fokus på kvalitativa skillnader i hur ett innehåll kommuniceras. *Nordisk Barnehageforskning*, 12(1), ss.1-16. <http://hkr.diva-portal.org/smash/get/diva2:916266/FULLTEXT01.pdf> [2020-09-04]
- Lundqvist, J., Allodi Westling, M. & Siljehag, E. (2015). Inclusive Education, Support Provisions and Early Childhood Educational Pathways In The Context Of Sweden: A longitudinal study. *International Journal of Special Education*, 30(3), ss. 3-16. <https://eric.ed.gov/?q=Inclusive+Education%2c+Support+Provisions+and+Early+Childhood+Educational+Pathways+in+the+Context+of+Sweden&id=EJ1094947> [2022-09-21]
- Mitchiner, J., Batamula, C. & Kite, B. J. (2018). Hundred languages of deaf children: Exploring the Reggio Emilia approach in deaf education. *American annals of the deaf*, 166(3), ss. 294-327. <https://doi.org/10.1353/aad.2018.0021> [2022-09-21]
- Nettelbladt, U. (2013). *Språkutveckling och språkstörning hos barn. teorier, utveckling och svårigheter D. 2 Pragmatik*. Första upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2014). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori*. Andra upplagan. Stockholm: Liber.
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. Första upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Sandström, M., Stier, J. & Nilsson, L. (red.) (2014). *Inkludering: möjligheter och utmaningar*. Lund: Studentlitteratur.

- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.
- Strandberg, L. (2017). *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fusklappar*. Tredje upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Svenska Unescorådet (2006). *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca +10*. [Stockholm]: Svenska Unescorådet.
<http://web.archive.org/web/20070629185651/http://www.unesco-sweden.org/informationmaterial/pdf/Salamanca%2007.pdf> [2022-09-20]
- Säljö, R. (2010). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts.
- Säljö, R. (2015). *Lärande: en introduktion till perspektiv och metaforer*. Första upplagan Malmö: Gleerups.
- Tonér, S. (2016). *Tecken: ett verktyg för ökad kommunikation*. Första upplagan. Stockholm: Natur & kultur.
- Tisell, A. (2009). *Lilla boken om tecken: som ett verktyg för kommunikation och språkutveckling*. Första upplagan. Lidingö: Hatten.
- SFS 2018:1197. UNICEF Sverige (2009), *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.
<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten> [2022-11-04]
- Vetenskapsrådet. (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisksamhällsvetenskaplig forskning. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>. [2022-09-19]
- Wedin, Å. (2017). *Språkande i förskolan och grundskolans tidigare år*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1. Missivbrev

Information om ett projekt om alternativa kommunikationssätt samt samtycke för deltagande

Vi är två studenter som under hösten 2022 läser sista terminen i Förskolläraryrket vid Högskolan Kristianstad. Studien genomförs som en del av vårt självständiga arbete (examensarbete) och kommer att publiceras i en examensuppsats.

Detta är en förfrågan om ert deltagande i en studie om alternativa kommunikationssätt. Vi vill uppmärksamma er på att allt deltagande är frivilligt och att ni kan och har rätt att avbryta deltagandet när som helst. Vi delar upp besöken, vilket innebär att bara en av oss kommer till just er förskola. Vi har ett stort intresse för hur och när förskollärare använder sig av alternativa kommunikationssätt samt vad det innebär för barns språkutveckling. Vi har för avsikt att intervjua några frivilliga förskollärare på förskolan. Under intervjun med förskollärarna kommer vi att använda oss av ljudinspelning samt anteckningar för dokumentation. Varje förskollärare kommer att benämnas F1, F2, F3 och F4. Fokuset kommer att ligga på förskollärarnas förhållningssätt, inte vad barnen gör eller säger. Allt material kommer endast att användas i utbildningssyfte. Studien kommer att registreras på Högskolan Kristianstad i enlighet med lagen om hantering av personuppgifter (GDPR). Vid färdig studie kan förskolan få tillgång till studien, som sedan kan länkas vidare till intresserad personal och vårdnadshavare.

Ni är välkomna med frågor och funderingar via mejl.

Anna Persson Pedersen: anna.persson_pedersen0377@stud.hkr.se

Sofie Persson: sofie.persson0088@stud.hkr.se

Handledare för denna studie på Högskolan Kristianstad: Katarina Johansson.

Bilaga 2. Samtyckesblankett

Samtycke till deltagande i studien om alternativa kommunikationssätt

- JA, jag har läst informationen och samtycker till att delta i studien**
- JA, jag samtycker att ljudupptagning används i samband med intervju**

.....
Datum

.....
Förskollärarens Namnteckning

.....
Namnförtydligande

Bilaga 3. Intervjufrågor

- Hur länge har du arbetat som förskollärare?
- Vad har du för erfarenhet/koppling till alternativ kommunikation?
- Jobbar du med det nu eller har gjort?
- Vilka förkunskap har du inom alternativa kommunikationssätt? (gått på kurs, läst böcker, självlärd)
- Vilka fördelar och nackdelar ser du med alternativ kommunikation?
- I vilka situationer använder eller har du använt alternativ kommunikation?
- Vilka arbetsmetoder/verktyg använder du eller tänker du att man kan använda i samband med alternativ kommunikation?
(digitala verktyg, tecken med händerna, bilder, kroppsspråk och mimik)
- I vilka sammanhang och varför arbetar du med alternativ kommunikation?
(tex under måltiderna, under aktiviteter, kontinuerligt under dagen? Är det tex för att kunna kommunicera bättre med barnen?)
- Med vilka barn jobbar du med alternativ kommunikation? (med *alla* i barngruppen eller med de barn som är i behov av extra stöd?)
- Upplever du, eller har du erfarenhet av att barns kommunicerande stärks, med hjälp av teckenstöd? (beskriv hur det syns).